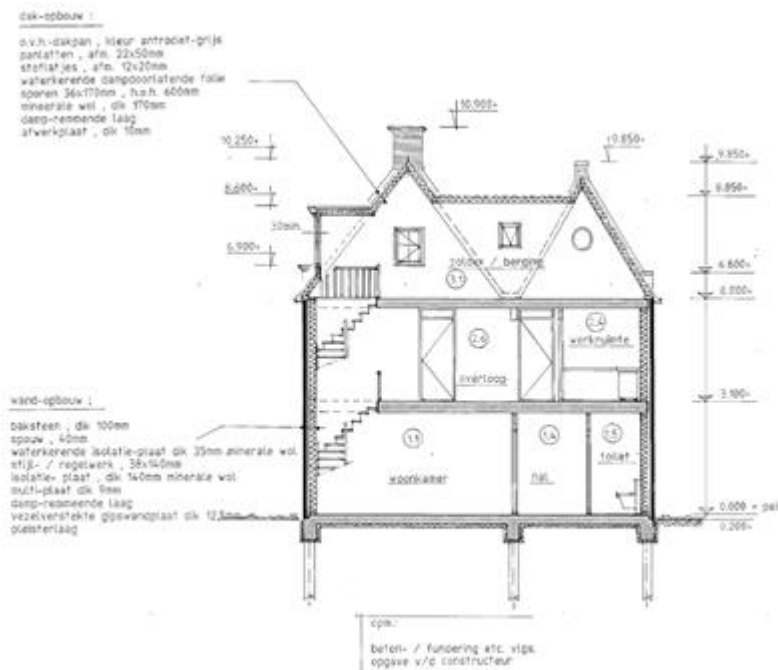

Transect-rapport 348

Monnickendam, Groote Noord 5

Gemeente Waterland (Noord-Holland)
Archeologisch bureauonderzoek

Auteur	Drs. A.A. Kerkhoven, H.G. Pape MA
Versie	Definitief
Projectcode	13100001
Datum	12-11-2013
Opdrachtgever	Dhr. R. Lagrand Groote Noord 1141 TZ Monnickendam
Uitvoerder	Transect Australiëlaan 5-a 3526 AB Utrecht
Bevoegde overheid	Gemeente Waterland
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	59.169
Beheer en plaats documentatie	Transect, Utrecht

Autorisatie		
Naam	Datum	Paraaf
Drs. A.A. Kerkhoven (Senior archeoloog)	12-11-2012	

ISSN: 2211-7067

© Transect, Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Transect aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

In opdracht van dhr. R. Lagrand heeft Transect in november 2013 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in een plangebied aan de Grote Noord 5 in Monnickendam (gemeente Waterland). De aanleiding voor het onderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning ten behoeve van de sloop en nieuwbouw van een woning. In het kader hiervan zal grondverzet plaatsvinden, waardoor de oorspronkelijke bodem en hiermee eventueel aanwezige archeologische resten in het plangebied kunnen worden verstoord.

Voor het plangebied geldt volgens het gemeentelijk archeologiebeleid een archeologische onderzoeksplicht. Dit betekent dat in het kader van de voorgenomen herontwikkeling een archeologisch vooronderzoek nodig is om de waarde van het archeologisch terrein vast te stellen. Op basis hiervan kan het bestuur van de gemeente Monnickendam een besluit nemen over de noodzaak van vervolgmaterie, hetzij in de vorm van planaanpassing, hetzij in de vorm van vervolgonderzoek.

Conclusie

Op basis van het bureauonderzoek zijn de volgende conclusies te trekken:

- 1) Het plangebied ligt in de historische kern van Monnickendam, een handelsnederzetting die teruggaat tot de 13^e eeuw. Deze kern vormt een monumentterrein van hoge archeologische waarde, waarbinnen bewoningsresten aangetroffen kunnen worden uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Archeologisch onderzoek aan 'T Prooyen, vlakbij het plangebied, heeft dergelijke resten aangetoond binnen het onderzoeksgebied. Voor de oudere archeologische perioden, het Laat-Paleolithicum tot en met de Vroege Middeleeuwen geldt voorts nog een lage verwachting op grond van de landschapsgenese.
- 2) Op basis van de analyse van historisch kaartmateriaal is vastgesteld dat het plangebied reeds in de 16^e eeuw bebouwd was. In het begin van de 19^e eeuw lijkt een deel van deze bebouwing met onbekende oorzaak verdwenen te zijn en is dit in gebruik genomen als tuin. Later is hier de huidige woning gebouwd.

Advies

Aan het plangebied is op de gemeentelijke archeologische beleidskaart reeds een hoge archeologische waarde toegekend wegens de ligging in de historische kern van Monnickendam. Deze waarde is in het vigerende bestemmingsplan *Monnickendam Binnen de Vesting* vastgelegd met een archeologische dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie 2'. Deze hoge waarde en bijbehorende dubbelbestemming kunnen op basis van dit bureauonderzoek gehandhaafd blijven. Daarom wordt geadviseerd bodemingrepen zoveel mogelijk te beperken en delen van nieuwbouw binnen dit vlak zodanig aan te passen, dat de oorspronkelijke bodemopbouw (en daarmee de aanwezige archeologie) zoveel mogelijk behouden blijft en het geheel aan grondroerende werkzaamheden onder de 100 m² en 35 cm –Mv blijft (de vrijstellingscriteria in het beleid en het bestemmingsplan). Daarbij valt te denken aan ophoging van het huidige maaiveld met schoon zand, aangepast gebruik van heipalen, het laten vervallen van de kruipruimte en het verkleinen van de bouwput in oppervlakte en diepte.

Mocht in het kader van de realisatie blijken dat planaanpassing niet mogelijk is, dan verdient de aanbeveling om archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Indien mogelijk zou eerst de intactheid van de bodemopbouw en de aard en omvang van mogelijke verstoringen in kaart gebracht kunnen worden middels booronderzoek. Als dit niet mogelijk is wegens teveel bebouwing en ondoordringbare verharding in het plangebied, dan verdient het de aanbeveling om een archeologische begeleiding uit te voeren van de sloop van de huidige woning (alleen de ondergrondse gedeelten) en de aanleg van de bouwput. Voor een dergelijke begeleiding dient formeel een van tevoren een door de gemeente goedgekeurd Programma van Eisen opgesteld te worden, waarin de eisen en randvoorwaarden aan dit onderzoek omschreven staan. Het is echter aan te raden om eerst met de gemeente in contact te treden over de mogelijkheid om leden van de Archeologische werkgroep Waterland de gelegenheid te bieden tot het documenteren en verzamelen van vondstmateriaal tijdens de sloop en ontgraving van de bouwput en daarmee te voldoen aan de archeologische zorgplicht.

Op het moment dat het plangebied voor wat betreft archeologie wordt vrijgegeven door de gemeente en er tijdens graafwerkzaamheden onverhoopt toch belangwekkende archeologische zaken worden aangetroffen, dan geldt een wettelijke meldingsplicht deze vondsten te melden bij de bevoegde overheid (gemeente Waterland).

Inhoud

Samenvatting	3
1. Aanleiding.....	6
2. Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek.....	7
3. Afbakening plan- en onderzoeksgebied	8
4. Consequenties toekomstig gebruik.....	9
5. Beleidskader	10
6. Bodem en geomorfologie.....	11
7. Archeologische waarden	14
8. Huidig gebruik, historische situatie en bodemverstoringen	15
9. Gespecificeerde archeologische verwachting	19
10. Conclusie en Advies.....	20
11. Geraadpleegde bronnen	21
Bijlage 1: Toekomstige situatie	22
Bijlage 2: Archeologische Beleidskaart van de gemeente Waterland.....	23
Bijlage 3: Geomorfologische kaart	24
Bijlage 4: Bodemkaart	25
Bijlage 5: Archeologische waarden en onderzoeksmeldingen (Archis).....	26

1. Aanleiding

In opdracht van dhr. R. Lagrand heeft Transect¹ in november 2013 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in een plangebied aan de Groote Noord 5 in Monnickendam (gemeente Waterland). De aanleiding voor het onderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning ten behoeve van de sloop en nieuwbouw van een woning. In het kader hiervan zal grondverzet plaatsvinden, waardoor de oorspronkelijke bodem en hiermee eventueel aanwezige archeologische resten in het plangebied kunnen worden verstoord.

Voor het plangebied geldt volgens het gemeentelijk archeologiebeleid een archeologische onderzoeksplicht. Dit betekent dat in het kader van de voorgenomen herontwikkeling een archeologisch vooronderzoek nodig is om de waarde van het archeologisch terrein vast te stellen. Op basis hiervan kan het bestuur van de gemeente Monnickendam een besluit nemen over de noodzaak van vervolgmaatregelen, hetzij in de vorm van plaanpassing, hetzij in de vorm van vervolgonderzoek.

Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.

¹ Het archeologisch vooronderzoek is uitgevoerd door Transect. Transect beschikt over een opgravingsvergunning voor booronderzoek ex artikel 45 van de Monumentenwet, verleend door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).

2. Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek

Om de archeologische waarde van het plangebied te kunnen bepalen is gekozen voor een bureauonderzoek (BO). Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het specificeren van de archeologische verwachting. Dat wil zeggen het aan de hand van beschikbare en nieuwe informatie over de archeologie, cultuurhistorie, geomorfologie, bodemkunde en het grondgebruik definiëren van de kans dat binnen het plangebied sprake is van archeologische resten.

Het resultaat van het archeologisch bureauonderzoek is een rapport met een conclusie voor wat betreft het risico dat eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied worden verstoord als gevolg van de voorgenomen bodemingrepen. Aan de hand hiervan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd. Met het rapport kan de bevoegde overheid een beslissing nemen in het kader van de vergunningverlening. Het rapport bevat waar mogelijk gegevens over de aan- of afwezigheid, diepteligging, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden.

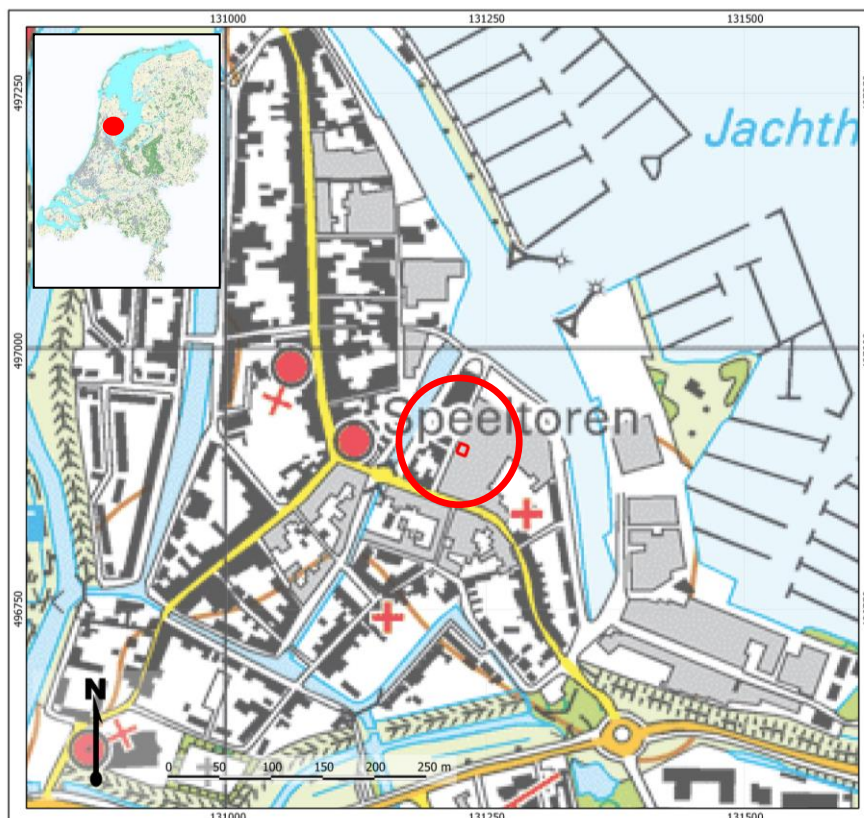
Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform protocol 4002 van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2 (KNA 3.2). In dit kader is onder andere het centraal Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS-2) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geraadpleegd, waarin Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) zijn opgenomen. Aanvullende (cultuur)historische informatie is verkregen uit divers voorhanden historisch kaartmateriaal. Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap zijn onder andere de bodemkaart en beschikbaar geomorfologisch kaartmateriaal geraadpleegd. Deze informatie is aangevuld met relevante informatie uit achtergrondliteratuur.

3. Afbakening plan- en onderzoeksgebied

Gemeente	Waterland
Plaats	Monnickendam
Toponiem	Groote Noord 5
Kaartblad	25F
Centrumcoördinaat	131.227/496.906
Oppervlakte plangebied	Circa 100 m ²
Oppervlakte onderzoeksgebied	Circa 500 m ²

Binnen het archeologisch bureauonderzoek wordt onderscheid gemaakt in het plangebied en het onderzoeksgebied. Het plangebied (zie figuur 1 en 2) is het gebied waarin de geplande bodemingrepen zullen plaatsvinden. Het onderzoeksgebied omvat het plangebied en een deel van het direct omringende gebied en wordt bij het onderzoek betrokken om tot een beter inzicht te komen in de archeologische en bodemkundige situatie in het plangebied (zie afgebeeld gebied in Bijlage 3). Het onderzoeksgebied beslaat het plangebied en het omringende gebied, binnen een straal van circa 500 meter.

Ten tijde van het onderzoek stond in het plangebied een woonhuis en lag een deel van het terrein braak. Het plangebied heeft in totaal een oppervlak van circa 100 m².

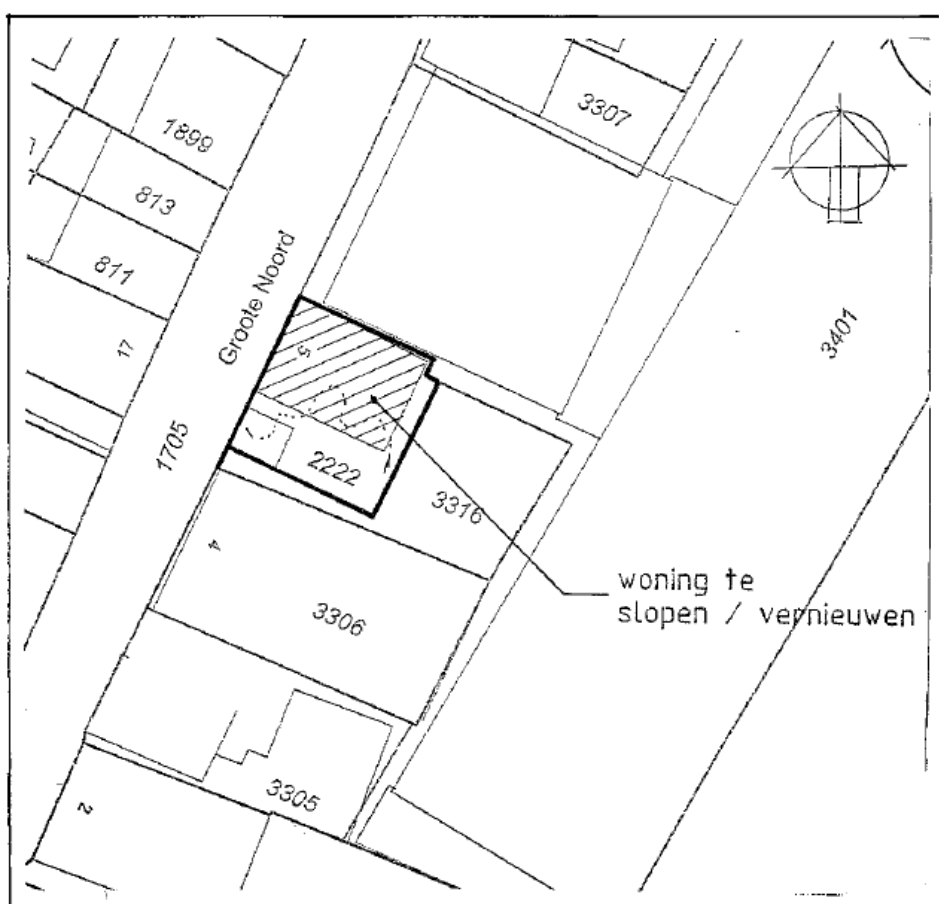

Figuur 1: Ligging van het plangebied (binnen rode cirkel).

4. Consequenties toekomstig gebruik

Nieuwe situatie	Sloop bestaande woning en bouw nieuwe woning
Bouwvlakken	Sloop: circa 50 m ² Nieuwbouw: circa 90 m ²
Consequenties toekomstig gebruik	Verwijderen bestaande funderingen, graafwerkzaamheden ten behoeve van de bouwput, funderingswerkzaamheden, nutsvoorzieningen
Diepte bodemingrepen	Sloop/nieuwe bouwput: tot maximaal circa 1,5 m –Mv Heipalen: tot meer dan 5 m –Mv

In het plangebied wordt de bestaande woning gesloopt. Hier wordt een nieuwe woning voor terug geplaatst (zie figuur 2 voor het bestaande bouwvlak en Bijlage 1 voor de nieuwe situatie). Het bouwvlak van de huidige woning meet circa 50 m², terwijl de nieuwe woning een oppervlakte krijgt van circa 90 m². De nieuwe woning wordt voorzien van een kruipkelder. De fundering bestaat uit heipalen.

Figuur 2: Ligging en begrenzing van het plangebied.

5. Beleidskader

Onderzoekskader	Omgevingsvergunning
Beleidskader	Erfgoedvergoedverordening Gemeente Waterland 2010
Onderzoeksgrens	>100 m ² en dieper dan 35 cm –Mv

In 1992 heeft Nederland het *Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed* ondertekend; ook wel het *Verdrag van Malta* of *Valletta* genoemd, naar het eiland en de plaats waar het is ondertekend. Het Verdrag is in 1998 geratificeerd en op 1 september 2007 via de *Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz)* geïmplementeerd. De Wamz is een wijzigingswet en omvat een wijziging van de Monumentenwet 1988, de Wet Milieubeheer en de Ontgrondingenwet. Vanuit de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) bestond al een – impliciete – verplichting om bij de voorbereiding van bestemmingsplannen alle ter zake doende belangen mee te wegen. In feite is de Wamz een concrete invulling van deze verplichting en een verbreding van de zorgplicht voor archeologische waarden in het milieubeheer.

Het archeologiebeleid van de gemeente Waterland is vastgelegd in de Erfgoedverordening Gemeente Waterland 2010 en in een archeologische beleidskaart. Op de beleidskaart is per zone vastgelegd welke archeologische verwachting een gebied heeft (zie Bijlage 2). Het plangebied is op de archeologische beleidskaart van de gemeente aangeduid als historische stads- of dorpskern. Hiervoor geldt een archeologische onderzoeksplicht voor bodemingrepen met een omvang vanaf 100 m² en een diepte groter dan 35 cm onder maaiveld. Omdat de voorgenomen bodemingrepen deze vrijstellingscriteria overschrijden, geldt een archeologische onderzoeksplicht. Deze waarde en bijbehorende criteria zijn ook in het vigerende bestemmingsplan *Monnickendam Binnen de Vesting* vastgelegd: het plangebied heeft hier een archeologische dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie 2'.

6. Bodem en geomorfologie

Archeoregio	Utrechts-Hollands veengebied
Bodem	Onbekend. Gezien directe omgeving waarschijnlijk kalkloze drechtvaaggronden (Mv41C).
Geomorfologie	Onbekend. Oostelijk van plangebied ligt een vlakte van getij-afzettingen (hooggelegen; 2M35a). Westelijk van het plangebied ligt een ontgonnen veenvlakte (+/- klei/zand; 1M46) en een veenrestvlakte (2M50).
Maaiveld	Circa 0,0 m NAP
Grondwater	II

Landschapsgenese

Het plangebied maakt deel uit van het Utrechts-Hollands veengebied (Berendsen, 2005). Het ontstaan van dit landschap voert terug tot het einde van de laatste IJstijd, circa 10.000 jaar geleden. Het landschap bestond toen uit een reliëfrijk dekzandlandschap bestaande uit zandruggen, -koppen en -vlaktes. Dit reliëf is ontstaan als gevolg van grootschalige zandverstuivingen gedurende de laatste ijstijd, met name tussen 55.000 tot 15.000 jaar geleden. Door de verstuivingen werd over grote gebieden dekzand afgezet, dat geologisch gezien wordt gerekend tot de Formatie van Bostel (de Mulder e.a., 2003). Aan het begin van het huidige geologische tijdvak, het Holoceen (10.000 jaar geleden tot heden) trad een sterke verbetering in het klimaat op, waardoor de gemiddelde jaartemperaturen begonnen te stijgen. Dit leidde tot een grootschalige afsmelting van het landijs, waarbij de vrijgekomen hoeveelheid smeltwater wereldwijd zorgde voor een sterke zeespiegelstijging. Met de stijging van de zeespiegel steeg in Nederland ook het grondwater, dat als het ware landinwaarts werd "opgestuwd". Hierdoor kon het dekzandlandschap geleidelijk verdrinken. Er ontstonden zoetwatermeren en moerassen, waarin op grote schaal veenvorming optrad (Basisveen Laagpakket, de Mulder e.a., 2003).

Gedurende het Atlanticum en het Vroeg Subboreaal (golfweg het Laat-Mesolithicum tot en met het Midden-Neolithicum), steeg de zee steeds verder en drong daarbij het achterland binnen. Het veen raakte daarbij vanaf 5000 v. Chr. bedekt met zeeklei. De zeespiegelstijging gedurende het Holoceen was geen regelmatig doorlopend proces, maar kenmerkte zich door perioden van relatief sterke stijging (transgressies) en perioden waarin de zee minder sterk steeg dan wel achterbleef (regressies). Tijdens de transgressies werd daarbij zeeklei in het veengebied afgezet, waarna gedurende regressies de vegetatie zich weer kon herstellen en veenvorming op kon treden. Geologisch gezien wordt de klei in de oude geologische benaming van Zagwijn en Van Staalduinen (1975) gerekend tot de Afzettingen van Calais, waarbij tevens onderscheid wordt gemaakt in de afzettingen van Calais-I, -II, -III en -IV. Deze laatste fasen wijzen daarbij op specifieke perioden van kleiafzetting in Noord-Holland. Tegenwoordig worden al deze afzettingen tot het Laagpakket van Wormer afzettingen gerekend (De Mulder e.a., 2003). De klei werd daarbij onder meer afgezet vanuit kreekgeulen, die het veen doorsneden. Langs deze kreek konden kleine, relatief hoger gelegen oeverwallen tot ontwikkeling komen, die hoofdzakelijk bestonden uit zandige klei (Eilander e.a., 1970). Deze oevers vormden vermoedelijk toen aantrekkelijke locaties voor bewoning, aangezien hierop onder meer bij Oostwoud (N-H) reeds sporen van nederzetting uit het Neolithicum zijn teruggevonden (Op Afzettingen van Calais-IV; Van Giffen, 1962).

Na het Subboreaal (grofweg vanaf het Midden-Neolithicum, circa 5000 jaar geleden) zwakte de stijging van de zeespiegel af, waardoor zich voor de kust strandwallen vormden. Deze strandwallen beschermden het achterland tegen overstromingen vanuit zee, waardoor een relatief rustig en vochtig milieu kon ontstaan. De aanhoudende stijging van het grondwater zorgde daarbij opnieuw voor uitgebreide vorming van veen, dat geologisch gezien tot het Hollandveen Laagpakket wordt gerekend (als onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop; De Mulder e.a., 2003). Het veengebied werd daarbij doorsneden door kleine veenstroompjes die vaak een oorsprong kennen als kreek uit de voorgaande transgressieperiode. De grootschalige veenvorming vond echter plaats tot circa 1.400 v. Chr. toen als gevolg van een transgressie wederom inbraken vanuit zee in het veengebied plaatsvonden (Duinkerke-0 transgressie, Zagwijn en Van Staalduinen, 1975²). De vegetatie heeft zich in grote delen van het gebied niet meer kunnen herstellen. Na deze transgressie bleven geulen en meertjes in het landschap achter. Deze zijn door het afkalven van de oevers op den duur uitgegroeid tot onder andere het Meer Flevo en De Purmer (De Lange & Wallenburg, 1965). Doordat de Noordzee via de Vlie verbinding kreeg met het Meer Flevo rond de jaartelling werd het meer sterk vergroot, waardoor geleidelijk het Almere ontstond (Berendsen, 2000). Ook de Purmer, die via het huidige Stinkevuil (de Purmer Ee) in verbinding stond met het Almere is in die periode sterk vergroot. Vanaf het einde van de Romeinse tijd en gedurende de Vroege Middeleeuwen werd als gevolg van variaties in waterstanden langs de randen van het Almere en rivieren knipklei afgezet. Later kreeg de zee meer invloed op het achterland, waarbij na een serie stormvloed in de 12^e en 13^e eeuw grote delen van het veenland werden weggeslagen (Duinkerke-III transgressie). Hierdoor ontstond uiteindelijk een binnensee, die de naam Zuiderzee kreeg (na de Sint Luciavloed in 1287, Buisman en Van Engelen, 2000). De invloed van de Zuiderzee nam alsmat toe, waarbij veel land werd weggeslagen door de zee. Om de voortdurende invloed van de Zuiderzee te stoppen, is in de Late Middeleeuwen de Zuiderzeedijk aangelegd. In het Stinkevuil werd rond 1400 na Chr. een dam met een sluis aangelegd, de Nieuwendam. Door de bedijking nam de invloed van de Zuiderzee op het achterland af. Toch kon de Zuiderzee echter in de loop der eeuwen op verschillende plaatsen doorbreken, waarbij overslagzand is afgezet. De invloed van de Zuiderzee kwam werkelijk ten einde toen in 1932 de Afsluitdijk werd aangelegd en het IJsselmeer ontstond (De Lange & Wallenburg, 1965).

Geomorfologie

Op de geomorfologische kaart van Nederland is het plangebied niet gekarteerd (zie Bijlage 3), wegens de ligging in de bebouwde kom. Op de kaart is ten oosten van de bebouwde kom een vlakte van getijafzettingen te zien en ten westen een ontgonnen veenvlakte en een veenrestvlakte. Het is waarschijnlijk dat één van deze eenheden in het plangebied aanwezig was, maar de menselijke bewoning in de kern van Monnickendam zal het oorspronkelijke reliëf significant hebben veranderd.

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart ligt het plangebied in de bebouwde kom van Monnickendam en is daardoor niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie is de kans echter groot dat de oorspronkelijke bodem van het plangebied uit kalkloze drechtvaaggronden bestaat (zie Bijlage 4). Deze gronden zijn over het algemeen kleigronden waar binnen 40 tot 80 cm –Mv veen aanwezig is. De bovengrond is daarbij niet donker gekleurd (De Bakker, 1966). Over het algemeen worden deze afzettingen aangetroffen op locaties waar kleiafzettingen uitwijken over het veen. Het zijn overwegend zowel kalkloze als zware gronden en vaak knippig te noemen.

² De geologische benaming, volgens Zagwijn en Van Staalduinen (1975) betreft een oude benaming en wordt tegenwoordig niet meer gebruikt. De Duinkerke-afzettingen worden tegenwoordig tot het Walcheren Laagpakket gerekend als onderdeel van de Formatie van Naaldwijk (De Mulder e.a., 2003).

De grondwatertrap van de genoemde drechtvaaggronden is II. Dit betekent over het algemeen dat er sprake is van relatief natte gronden, waarbij de gemiddeld hoogste grondwaterstand binnen 40 cm – Mv wordt aangetroffen en de gemiddeld laagste grondwaterstand binnen 80 cm –Mv. Vanuit archeologisch oogpunt betekenen dergelijke grondwaterstanden, dat zowel organische (zaken als leer, hout) als anorganische resten goed in de bodem geconserveerd kunnen zijn gebleven, hoewel organische zaken door een wisselingen in de grondwaterstand wel enigszins kunnen zijn aangetast.

7. Archeologische waarden

Wettelijk beschermd monument	Nee
AMK-terrein	Nee
Verwachting gemeentelijke beleidskaart	Middelhoog
Verwachting IKAW	Laag
Archeologische waarnemingen / vondstmeldingen	Geen

Het plangebied heeft volgens het centraal archeologisch informatiesysteem (ARCHIS-2) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geen archeologisch wettelijk beschermde status, maar maakt op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) wel deel uit van een terrein van hoge archeologische waarde uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd, te weten de historische kern van Monnickendam (monumentnummer 14.633, begrenzing gebaseerd op historisch kaartmateriaal uit 1849-1859). Op de gemeentelijke verwachtingskaart van Waterland is het plangebied daarom aangewezen als historische stads- of dorpskern (Bijlage 1). Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is aan het plangebied een onbekende verwachtingswaarde toegekend. Omdat deze kaart enkel op de geomorfologische en bodemkaart gebaseerd is en daarom geen rekening houdt met historische kernen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

In het plangebied zijn voor zover bekend in het verleden geen archeologische waarnemingen gedaan en heeft niet eerder archeologisch onderzoek plaatsgevonden. In de directe omgeving van het plangebied zijn echter meerdere waarnemingen bekend die een indicatie geven van wat in het plangebied verwacht kan worden. Zo staan op circa 60 meter ten westen van het plangebied twee waarnemingen geregistreerd. Het gaat hier om de resultaten van een proefsleuvenonderzoek en een opgraving aan 'T Prooyen, waarbij een huisplaats en een drietal kalkovens uit de Nieuwe Tijd werden aangetroffen (waarnemingen 417.358 en 432.196). De ovens, alsook het gebouw waar deze in stonden, werden geïdentificeerd als resten van de zoutkeet 'De Oranjeboom', opgericht in de vroege 17^e eeuw.

8. Huidig gebruik, historische situatie en bodemverstoringen

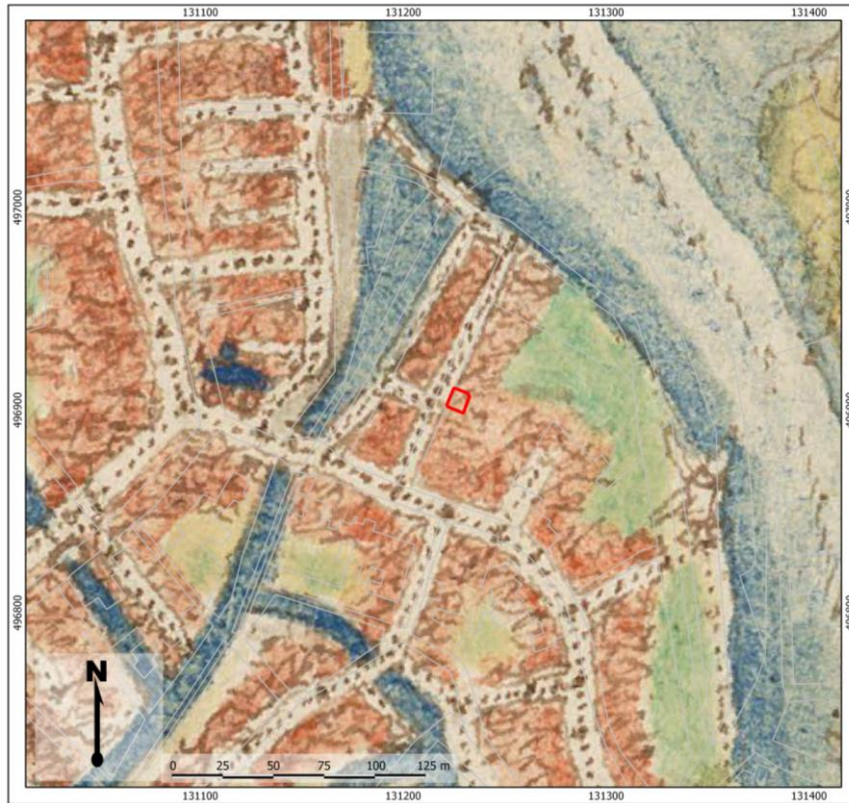
Landschapstype	Stad
Historische bebouwing	Ja
Historisch gebruik	Huis, tuin
Huidig gebruik	Huis, braakliggend terrein
Bodemverstoringen	Ja, aard onbekend

Historische achtergrond

Het plangebied ligt in de kern van Monnickendam, dat aan het Monnickendammergat, de Gouwzee en de Purmer Ee ligt. Deze laatste staat ook wel bekend als Stinkevuil. Het Stinkevuil is in de loop van de Middeleeuwen onder invloed van de uitbreidingen van het Almere uitgeschuurd en vormde de oorspronkelijke verbinding met De Purmer, toen het nog een meer was. In de Middeleeuwen ontstonden Monnickendam, Ultdam en Ipendam als nieuwe nederzettingen op verkeersknooppunten aan de overslagplaatsen bij afgedamde wateren. Monnickendam ontstond in de eerste helft van de 13^e eeuw als een vermoedelijke langgerekte handelsterp en groeide in de 14^e en begin 15^e eeuw snel uit tot een handelsstad; het verkreeg in 1356 het stadsrecht. Typisch voor de Waterlandse kernen zoals Monnickendam is de bouw van woningen in hout, wat werd doorgezet tot in de 19^e eeuw. Monnickendam kende echter ook voldoende stenen bebouwing, waaronder het vrouwenklooster Mariengarde en een versterking in de vorm van wallen, poorten en bastions. Dit alles kon de economische neergang van de stad na 1650 echter niet voorkomen (bron: toelichting archeologische beleidskaart gemeente Waterland).

Historische situatie

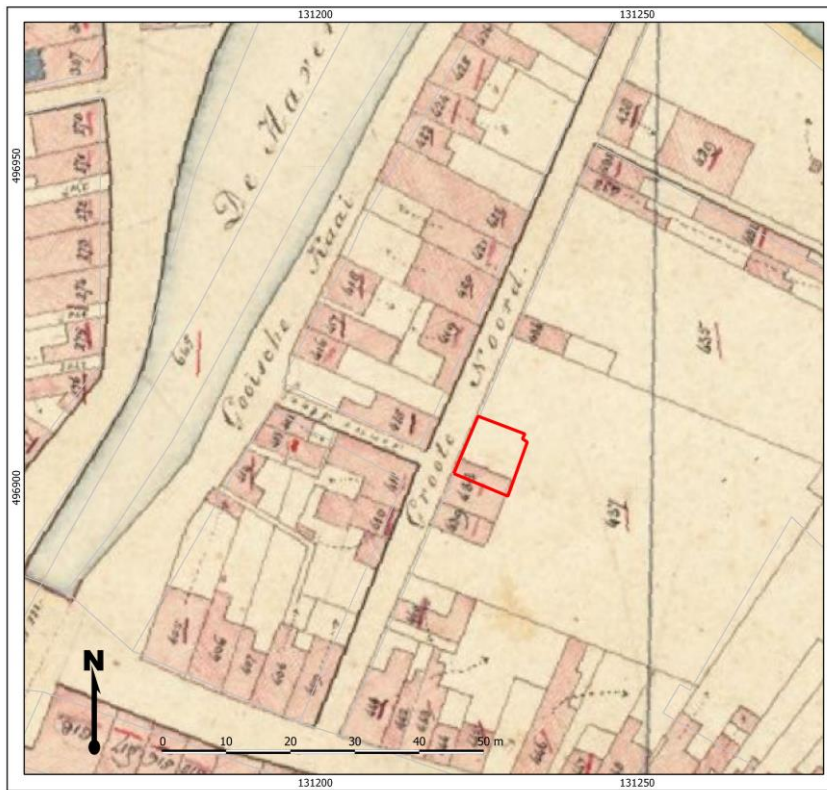
Het oudst geraadpleegde kaartmateriaal dateert uit 1560 en is van de hand van Jacob van Deventer. Hierop is Monnickendam als oude stad in detail afgebeeld, evenals het plangebied, dat reeds bebouwd is. (figuur 3). Een deel van het plangebied lijkt hierop zelfs nog water te zijn. Uit de 17^e eeuw is de kaart van Frederik de Wit opgenomen, waarop het plangebied duidelijk bebouwd is als onderdeel van een rijk huizen langs de Groote Noord (figuur 4). Op het kadastrale minuutplan van 1811-1832 lijkt een deel van deze bebouwingsrij verdwenen te zijn (mogelijk gesloopt of afgebrand), waaronder deels binnen de contour van het plangebied. Het nu onbebouwde deel van het plangebied staat in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT) behorende bij het minuutplan te boek als tuin (perceel 437). Op de topografische kaart uit 1969 is de situatie in het plangebied ten opzichte van meer dan een eeuw daarvoor nog niet veranderd; het is deels bebouwd en deels niet (figuur 6). Tegenwoordig staan op het toen onbebouwde deel de huidige woning.

Figuur 3: Kaartuitsnede van de kaart van Jacob van Deventer uit 1560. Plangebied: rode begrenzing. Bron: Beeldbank Noord-Hollands archief.

Figuur 4: Uitsnede uit de kaart van Monnickendam van Frederik de Wit uit circa 1698. Plangebied: rode begrenzing. Bron: Beeldbank Noord-Hollands archief.

Figuur 5: Kadastrale Minuutplan 1811-1832. Plangebied: rode begrenzing. Bron: www.watwaswaar.nl.

Figuur 6: Topografische kaart uit 1969. Plangebied: rode begrenzing. Bron: www.watwaswaar.nl.

Huidig gebruik en bodemverstoringen

De aanwezigheid van vroegere bebouwing in het plangebied, alsook de mogelijke sloop of het afbranden daarvan, kan samen met de bouw van de bestaande woning invloed hebben gehad op de mate van intactheid van de bodem in het plangebied. In hoeverre deze ingrepen daarmee invloed hebben gehad op het archeologisch bodemarchief –voornamelijk ophogingslagen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd – is niet bekend, hoewel aantasting ervan in het gehele plangebied wel verwacht wordt. Er hebben voor zover bekend geen milieukundige saneringen of ontgroningen plaatsgevonden in het plangebied (www.bodemloket.nl).

9. Gespecificeerde archeologische verwachting

Kans op archeologische waarden	Hoog
Periode	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd
Complextypen	Nederzetting (stad), sporen van landgebruik
Stratigrafische positie	In een ophogingspakket
Diepteligging	Vanaf maaiveld

Het plangebied ligt in de historische kern van Monnickendam, een handelsnederzetting die teruggaat tot de 13^e eeuw. Deze kern vormt een monumentterrein van hoge archeologische waarde, waarbinnen bewoningsresten aangetroffen kunnen worden uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Archeologisch onderzoek aan 'T Prooyen, vlakbij het plangebied, heeft dergelijke resten aangetoond binnen het onderzoeksgebied. Voor de oudere archeologische perioden, het Laat-Paleolithicum tot en met de Vroege Middeleeuwen geldt vooralsnog een lage verwachting op grond van de landschapsgenese. Op basis van de analyse van historisch kaartmateriaal is vastgesteld dat het plangebied reeds in de 16^e eeuw bebouwd was. In het begin van de 19^e eeuw lijkt een deel van deze bebouwing met onbekende oorzaak verdwenen te zijn en is dit in gebruik genomen als tuin. Later is hier de huidige woning gebouwd.

Het archeologisch relevante niveau wordt gevormd door een pakket opgebracht materiaal (binnenstedelijk ophogdek), dat zich direct onder het huidige maaiveld zal bevinden. In dit pakket kunnen archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd worden aangetroffen. De verwachting is wel dat het pakket deels verstoord is door de bodemingrepen in vroeger tijden, maar de exacte aard en omvang hiervan is op basis van dit bureauonderzoek niet vast te stellen.

Voor wat betreft de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd worden nederzettingsterreinen (huisplaatsen) en sporen van landgebruik verwacht. Nederzettingsterreinen kenmerken zich hier door de aanwezigheid van funderingsresten en paalsporen. Bewoning uit de Late Middeleeuwen zal naar verwachting sporen van houtbouw in de bodem hebben achtergelaten, terwijl bebouwing in de Nieuwe Tijd vaak uit steen bestaat – echter, het gemeentelijk beleid maakt melding van langdurig gebruik van houtbouw in Waterlandse kernen, tot in de 19^e eeuw. Sporen van landgebruik uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd betreffen hier met name zaken die te relateren zijn aan een huisplaats en achtererf in een binnenstad (zaken als afvalkuilen, beer- en waterputten, sporen van nijverheid).

10. Conclusie en Advies

Conclusie

Op basis van het bureauonderzoek zijn de volgende conclusies te trekken:

- 1) Het plangebied ligt in de historische kern van Monnickendam, een handelsnederzetting die teruggaat tot de 13^e eeuw. Deze kern vormt een monumentterrein van hoge archeologische waarde, waarbinnen bewoningsresten aangetroffen kunnen worden uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. Archeologisch onderzoek aan 'T Prooyen, vlakbij het plangebied, heeft dergelijke resten aangetoond binnen het onderzoeksgebied. Voor de oudere archeologische perioden, het Laat-Paleolithicum tot en met de Vroege Middeleeuwen geldt vooralsnog een lage verwachting op grond van de landschapsgenese.
- 2) Op basis van de analyse van historisch kaartmateriaal is vastgesteld dat het plangebied reeds in de 16^e eeuw bebouwd was. In het begin van de 19^e eeuw lijkt een deel van deze bebouwing met onbekende oorzaak verdwenen te zijn en is dit in gebruik genomen als tuin. Later is hier de huidige woning gebouwd.

Advies

Aan het plangebied is op de gemeentelijke archeologische beleidskaart reeds een hoge archeologische waarde toegekend wegens de ligging in de historische kern van Monnickendam. Deze waarde is in het vigerende bestemmingsplan *Monnickendam Binnen de Vesting* vastgelegd met een archeologische dubbelbestemming 'Waarde – Archeologie 2'. Deze hoge waarde en bijbehorende dubbelbestemming kunnen op basis van dit bureauonderzoek gehandhaafd blijven. Daarom wordt geadviseerd bodemingrepen zoveel mogelijk te beperken en delen van nieuwbouw binnen dit vlak zodanig aan te passen, dat de oorspronkelijke bodemopbouw (en daarmee de aanwezige archeologie) zoveel mogelijk behouden blijft en het geheel aan grondroerende werkzaamheden onder de 100 m² en 35 cm –Mv blijft (de vrijstellingscriteria in het beleid en het bestemmingsplan). Daarbij valt te denken aan ophoging van het huidige maaiveld met schoon zand, aangepast gebruik van heipalen, het laten vervallen van de kruipruimte en het verkleinen van de bouwput in oppervlakte en diepte.

Mocht in het kader van de realisatie blijken dat planaanpassing niet mogelijk is, dan verdient de aanbeveling om archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Indien mogelijk zou eerst de intactheid van de bodemopbouw en de aard en omvang van mogelijke verstoringen in kaart gebracht kunnen worden middels booronderzoek. Als dit niet mogelijk is wegens teveel bebouwing en ondoordringbare verharding in het plangebied, dan verdient het de aanbeveling om een archeologische begeleiding uit te voeren van de sloop van de huidige woning (alleen de ondergrondse gedeelten) en de aanleg van de bouwput. Voor een dergelijke begeleiding dient formeel een van tevoren een door de gemeente goedgekeurd Programma van Eisen opgesteld te worden, waarin de eisen en randvoorwaarden aan dit onderzoek omschreven staan. Het is echter aan te raden om eerst met de gemeente in contact te treden over de mogelijkheid om leden van de Archeologische werkgroep Waterland de gelegenheid te bieden tot het documenteren en verzamelen van vondstmateriaal tijdens de sloop en ontgraving van de bouwput en daarmee te voldoen aan de archeologische zorgplicht.

Op het moment dat het plangebied voor wat betreft archeologie wordt vrijgegeven door de gemeente en er tijdens graafwerkzaamheden onverhoopt toch belangwekkende archeologische zaken worden aangetroffen, dan geldt een wettelijke meldingsplicht deze vondsten te melden bij de bevoegde overheid (gemeente Waterland).

11. Geraadpleegde bronnen

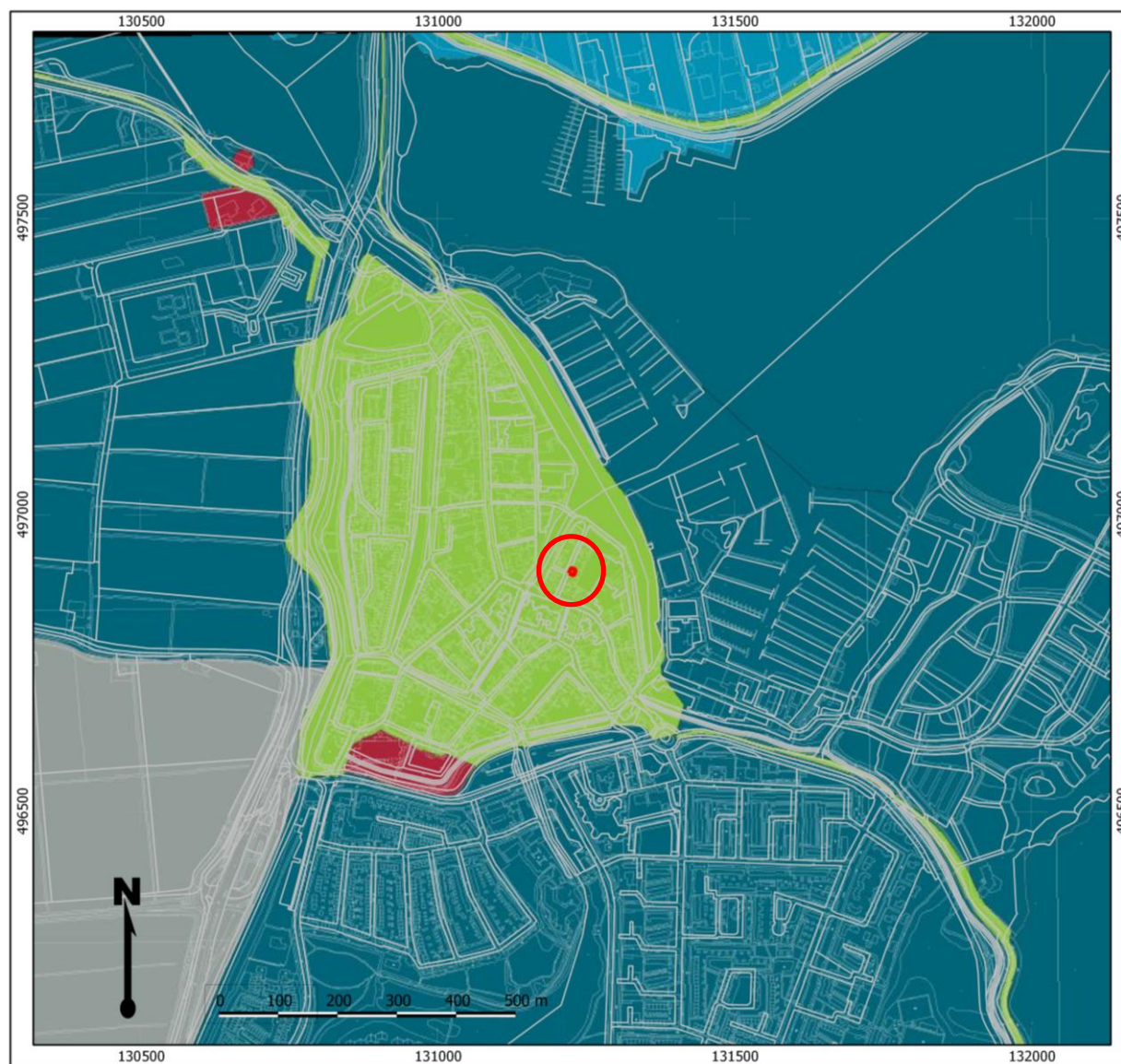
Archeologische kaarten en databestanden:

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Archeologisch Informatie Systeem II (Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 3^e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2008.
- www.ahn.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.watwaswaar.nl
- www.bodemloket.nl
- www.dinoloket.nl
- www.bodemloket.nl
- Archeologische beleidskaart gemeente Waterland, met toelichting

Literatuur:

- Bakker, H. de, 1966. *De subgroepen van het systeem voor bodemclassificatie voor Nederland*. In: Boor en Spade.
- Bakker, H. de en J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2000. *Landschappelijk Nederland*. Assen (Fysische Geografie van Nederland). 2e druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Buisman, J. & A.F.V. van Engelen, 2000. *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Van Wijnen, Franeker
- De Lange, C. & C. Wallenburg, 1965. *Toelichting op de bodemkaart Kaartblad 25 Oost*, Stiboka, Wageningen
- Eilander, D. A., J.L. Kloosterhuis en J.C. Pape, 1970, *Toelichting op de Bodemkaart van Nederland*, Stichting voor Bodemkartering, blad 31 Oost.
- Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Houten.
- Zagwijn, W.H., Van Staalduinen, C.J., 1975. *Toelichtingen bij Geologische overzichtskaarten van Nederland*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem: 134 p.p.

Bijlage 2: Archeologische Beleidskaart van de gemeente Waterland

Legenda

Archeologisch onderzoek vereist bij:

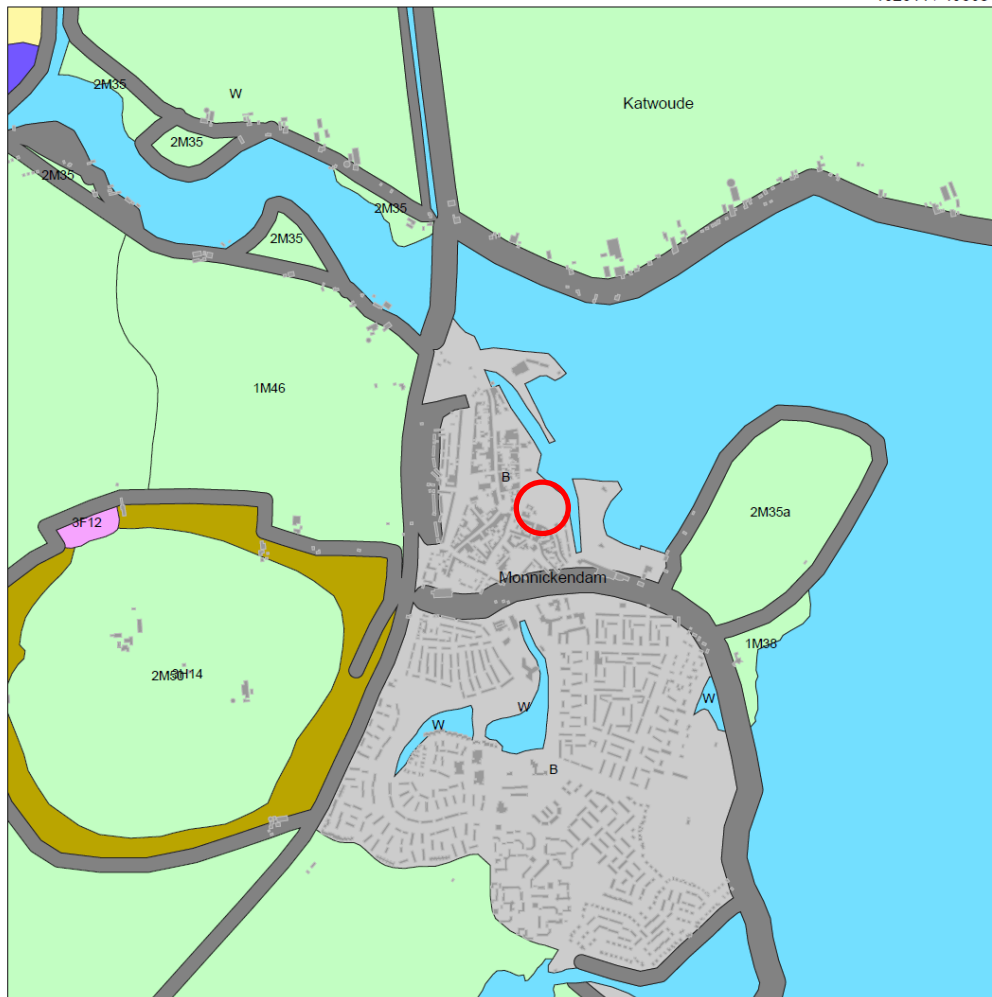
- Alle bodemroering, monumentenvergunning nodig
- Alle bodemroering
- Plannen groter dan 100 m² en dieper dan 35 cm
- Plannen groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm
- Plannen groter dan 2.500 m² en dieper dan 40 cm
- Plannen groter dan 10.000 m² en dieper dan 40 cm

 Globale ligging plangebied

Bijlage 3: Geomorfologische kaart

11-11-2013

132811 / 498604

129425 / 495218

Legenda

- HUIZEN
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaiervormige glooiingen
- Niet-waaiervormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)
- TOP10 ((c)TDN)
- PLAATSNAMEN
- PROVINCIES
- Globale ligging plangebied

0 1 km

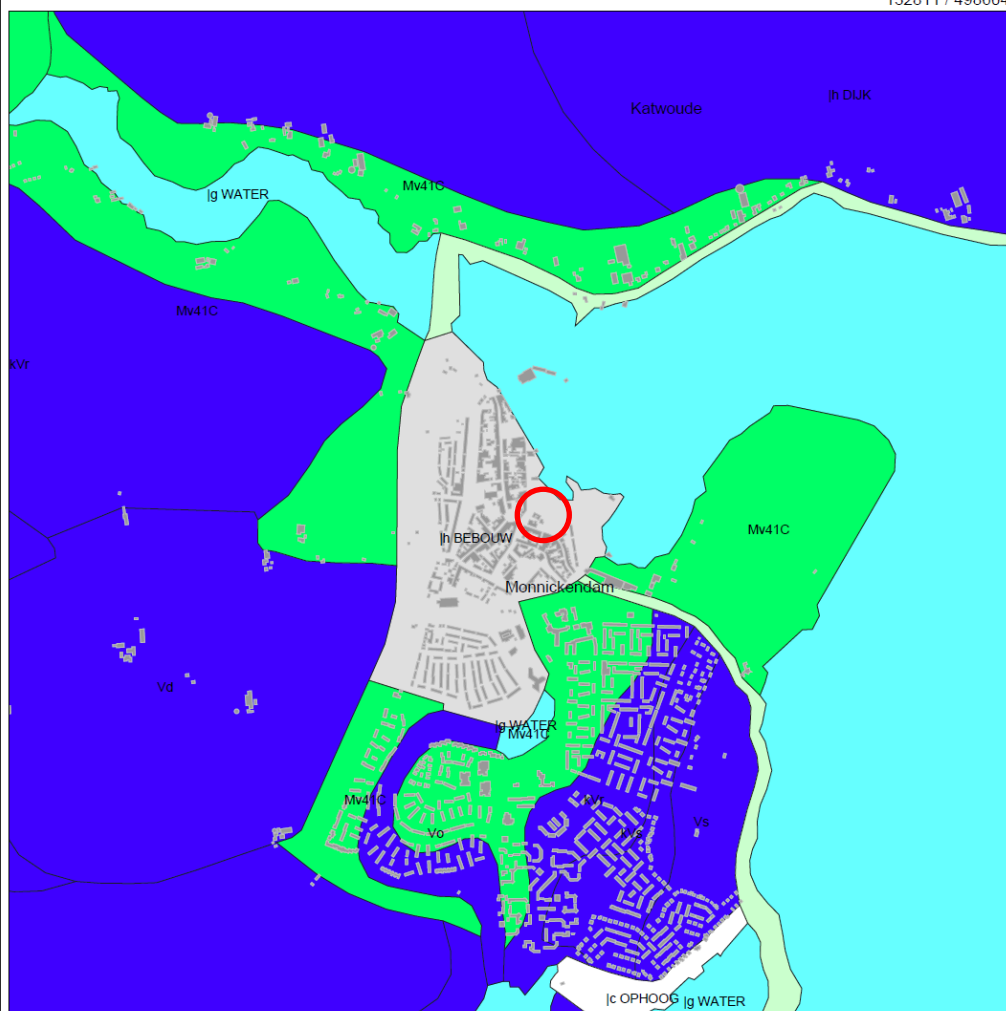
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Bijlage 4: Bodemkaart

11-11-2013

132811 / 498604

129425 / 495218

Legenda

- HUIZEN
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviaale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalkh lutumame gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden
- TOP10 ((c)TDN)
- PLAATSNAMEN**
- PROVINCIES
- Globale ligging plangebied

0 1 km

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Bijlage 5: Archeologische waarden en onderzoeksmeldingen (Archis)

